

Vertaisarvioinnin uusin suunta on avoimuus

Lisää vastuullisuutta julkaisuprosessiin, arvostusta refereille. Avoin vertaisarviointi muuttaa tutkijan työtä ja tiedejulkaisemisen käytäntöjä.

TOIMITUSKUNTA LÄHETTI TERVEISIÄ: ”Onneksi olkoon, artikkelisi on hyväksytty *Aikuiskasvatuksen* julkaisuprosessiin.”

Seuraavana vuorossa on vertaisarviointi, jossa selvitetään, ylittääkö teksti tiedelehden julkaisukynnyksen. Vertaisarvioijat eli refereet, useimmiten kaksi aiheeseen eri kanteilta perehtynyttä tutkijaa, arvioivat muun muassa tutkimusaiheen merkityksellisyyttä, tutkimusasetelmaa, lähteitä, argumentoinnin vakuuttavuutta ja luettavuutta – kaikkea, mikä vaikuttaa artikkelin laatuun.

Yleensä vertaisarviointi tehdään siten, että kirjoittaja ei tiedä arvioijaa eikä arvioija tiedä kirjoittajaa. *Aikuiskasvatus* noudattaa astetta ankarampaa käytäntöä: myös toimituskunta arvioi tarjotun käsikirjoituksen sokkona ja hylkää tai ottaa sen refereeprosessiin tietämättä tekijää.

Avoimen tieteen vanavedessä Suomenkin on saavuttamassa innovaatio, jossa nimettömyydestä luovutaan kokonaan. Avoimessa vertaisarvioinnissa sekä tekijä että referee tuntevat toisensa nimeltä. Arviot saatetaan julkaista artikkelin yhteydessä.

Äärimmilleen vietyinä kuka tahansa pääsee kommentoimaan artikkeleita verkossa kuten iltapäivälehden uutista.

VAROVAISEN MYÖNTEISELLÄ KANNALLA

Vertaisarvioinnin merkitys tiedelehden julkaisuprosessissa on kyseenalaistamaton. Avoin vertaisarviointi muuttaa julkaisuprosessia ja sen myötä niin tekijän ja toimituskunnan kuin vertaisarvioijien työtä. Mutta parantaako se tutkimuksen laatua?

”Ihmettelen, miten vähän avoimesta vertaisarvioinnista mutta myös vertaisarvioinnista ylipäätään on puhuttu, kun ajattelee, miten keskeinen merkitys sillä on akateemisessa maailmassa”, sanoo kirjallisuudentutkija **Riitta Jytilä** Turun yliopistosta.

Hän kuuluu työryhmään, joka selvitti tiedejulkaisemisen kentän näkemyksiä avoimesta vertaisarvioinnista. Verkkokyselyyn saatiin 108 vastausta kirjoittajilta, refereeilta, tiedelehtien toimittajilta ja lukijoilta. Lisäksi haastateltiin sähköpostitse kahdeksaa

”Avointa vertaisarviointia koskevalla selvityksellä lisätään ymmärrystä ilmiöstä ja vahvistetaan tiedekentän omaa ääntä suhteessa kansainvälisiin innovaatioihin”, tutkija Riitta Jytälä sanoo.

vertaisarvointitunnusta käyttävää kirjankustantajaa.

Selvityksen perusteella tiedejulkaisemisen kenttä suhtautuu ilmiöön varovaisen myönteisesti, mutta suuria paineita ei käytäntöjen muuttamiseen ole. Tyytyväisimpiä sokkoarvointiin ovat julkaisujen toimittajat, joista yli 70 prosenttia kannattaa nykyisiä käytäntöä.

Monet ovat odottavalla kannalla: ensin on saata-va sekä tutkittua tietoa että kokemuksia. Selvityksen tekijät yllättyivät siitä, miten hanakasti jotkut puolustivat nykykäytäntöjä.

”Selvitys koettiin käytäntöä ohjaavaksi, vaikka tarkoituksemme oli luoda työkalut, joiden avulla toimituksissa voidaan omaehtoisesti ottaa kantaa asiaan”, Jytälä sanoo.

KOKO JULKAISUPROSESSI AUKI

Miksi sitten omaksua uusi tapa, kun vanhakin toimii?

Ensinnäkin avoin vertaisarviointi lisää tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä. Lukija saattaa artikkelia lukiessaan esimerkiksi kummastella, miksi tutkijat ovat täydentäneet aineistoaan, vaikka se ei tunnu tarpeelliselta – lausuntoa lukemalla selviää, että referee on näin vaatinut.

Toiseksi avoin vertaisarviointi tekee näkyväksi refereeen työn. Hyvä arvioitsija kannustaa tutkijaa kirkastamaan ajatuksiaan, täydentämään aineistojaan ja tarkentamaan kysymyksiään.

”Nykyäänkin kirjoittamansa lausunnon voi kirjata ansioluetteloon, mutta näkyvästi se ei tutkijaa meritoi”, Jytälä toteaa.

Sitä paitsi lausunnonantajakin on arvioinnin kohteena. Arviointikulttuuri saattaa muuttua, kun lausunto on kirjoitettava julkiseksi. Nimettömyyden taakse ei voi piiloutua, eikä puolueellisuuteen, piikittelyyn tai henkilökohtaisuuksiin ole varaa.

Vastuullisuus korostuu avoimuuden myötä.

”Anonyymius on alun perin luotu suojaamaan tiettyjä asioita, kuten sukupuolta tai instituutiota, mutta se voi kääntyä itseään vastaan”, Riitta Jytilä tulkitsee.

Kaikkia vertaisarvioinnin pulmia avoimuus ei kuitenkaan ratkaise. Menetelmästä riippumatta tutkija joutuu toisinaan pähkäilemään keskenään ristiriitaisen lausuntojen kanssa. Eikä arvioitsija aina havaitse

käsikirjoituksen virheitä, vaan ne ilmenevät vasta jälkikäteen. Avoimessakin arvioinnissa referee saattaa vitkastella lausuntonsa kanssa.

Entä löydetäänkö arvioijia, kun prosessi on yhä työläämpää ja lausunto päättyy julkisen arvostelun kohteeksi? Etenkin pienillä tieteenaloilla näin on jo nyt.

”Kaikki tutkijat eivät ole halukkaita toimimaan arvioijina, kun arviointi ei ole nimetöntä ja raportin kirjoittaminen vaatii toisenlaista ajattelua”, Riitta Jytilä pohtii.

SITÄ SAA MITÄ TILAA

Olipa arviointitapa ja tieteenala mikä hyvänsä, vertaisarvioinnin ohjeistus on olennainen. Mitä tärkeimmät refereeohjeet, sitä hyödyllisempi palaute.

Parhaaseen tulokseen päästäkseen toimituskunnan kannattaa ohjeistaa arvioija kiinnittämään huomionsa olennaisiin seikkoihin ja korostaa, että hyödyllisin arvio on hengeltään rakentava. Referenttipolitiikka on lisäksi syytä avata lehdessä tai sen verkkosivuilla.

Näin asia linjataan *Aikuiskasvatuksessa*:

”Arvioinnin tavoite on antaa kirjoittajalle ehdotuksia ja neuvoja artikkelin parantamiseksi. Hyödyllisintä on rehellinen, kriittinen, käytännöllinen ja kannustava palaute.”

Vastuullisuutta, läpinäkyvyyttä, arvostusta refereille. Avoin vertaisarvioinnin lupaukset ovat kieltämättä houkuttelevia.

”Käytännössä avoimuudessa on monta astetta. Toimituskunnan kannattaa perehtyä ilmiöön, keskustella omista tarpeista ja tarvittaessa tarkistaa referenttinjaouksiaan”, Riitta Jytilä kannustaa.

Hän painottaa, että yhtä, kaikille sopivaa patenttiratkaisua ei vertaisarvioinnissakaan ole. Tieteenaloilla on erilaisia kulttuureita, jotka on otettava huomioon, kun pohditaan uusia toimintatapoja. Tietoa pohdinnan tueksi on luvassa syksyn mitaan, kun selvitykseen perustuva raportti julkaitaan Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) verkkosivuilla.

Monta tapaa arvioida

Yksipuolinen sokkoarviointi (single-blind review)

Artikkelin kirjoittaja ei tiedä arvioijan henkilöllisyyttä, mutta arvioija tietää kirjoittajan henkilöllisyyden. Yleisin tapa arvioida artikkelin tieteellistä laatua. Menettelyä sanotaan myös puoliavoimeksi arvioinniksi.

Kaksoissokkoarviointi (double-blind review)

Kumpikaan osapuoli ei tiedä toisen henkilöllisyyttä. Näin pyritään mahdollisimman puolueettomaan arviointiin. Varsinkin pienillä tieteenaloilla osapuolet saattavat kuitenkin tunnistaa toisensa. Tapa on yleisin humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla.

Avoin vertaisarviointi (open peer-review)

Kirjoittaja ja refereet tietävät toisensa. Avoimuudessa pyritään välttämään sokkoarvioinnin pulmia. Jotkut tiedelehdet kertovat arvioijien henkilöllisyyden vain artikkelin kirjoittajalle, toiset julkaisevat arvioijien nimet lehdessä. On myös lehtiä, jotka julkaisevat myös arviointiraportit, jolloin arviointiprosessi avautuu lukijoille.

Julkaisemisen jälkeinen arviointi (post-publication review)

Lukijat saavat kommentoida artikkelia ja arvioida sitä esimerkiksi numeroin. Menetelmään voi kuulua myös tavallinen ennakoarviointi. Etuna on laaja arvioijajoukko ja prosessin vuorovaikutteisuus.

Vertaisarviointitunnusta voi hakea Tieteellisten seurain valtuuskunnalta (TSV).

Selvityksen avoimesta vertaisarvioinnista kotimaisen tiedejulkaisemisen kentällä tuotti Informaatiotutkimuksen yhdistys ja rahoitti Suomen tiedekustantajien liitto. Sen laativat Riitta Jytilä (Turun yliopisto / Hanken Svenska Handelshögskolan), Mikael Laakso (Hanken Svenska Handelshögskolan), Riitta Koikkalainen (Kansalliskirjasto) ja Susanna Nykyri (Tampereen teknillisen yliopiston kirjasto).

LÄHTEET

Rossi, L. (2011). Vertaisarvioijan valta. *Hybris* 1/2011. <http://hybrislehti.net/hybris-12011/vertaisarvioijan-valta> (10.9.2018).

Jytilä, R., Koikkalainen, R., Laakso, M. & Nykyri, S. (2018). Avointa vertaisarviointia koskevalle selvitykselle rahoitus. *Informaatiotutkimus* 1/2018. <https://journal.fi/inf/article/view/70172> (10.9.2018).